

Mahlakuu
4. päiv
2024

Nummör
7 (560)

Leht mass 1 €

UMAPIDO LEHT

V A N A - V Ö R O M A A R A H V A U M A N K E E L E N L E H T

Nõlvaku Kaie: tsukrumassujutt tulõtas stagnaigu miilde

Kae lk 2

Võrokõsõ Türgümaal perändus- kultuuriga tutvvas saaman

Kae lk 3

Mõnõl inemisel või olla esimuudu nalasuun

Kae lk 4

Karilatsi koolimaja, minkast sai muusõum alostusõ. Ivaski Alberti pilt 1926. aastagast.

Virtuaalnäütüs Karilatsi muusõumist

Karilatsi muusõum om vallalõ olnu 45 aastakka. Tuul puhul om muusõumi aoluust kokko säet näütüs, midä saa puutrõn kaia.

Näütüse löüd internetist aadrõsi karilatsimuuseum.ee päält.

Kõnnitas Kanepi kandi külli pite

Naiskodokaitõ Kanepi jaoskonna ello kutsut käümisesari «Käime läbi külade» alostas vahtõit huuaiгу. Timahava om plaanin säidse matkapäivä ja kolm noist lätt ka Kanepi vallast kavvõmbalõ, Põlva ja Räpinä kanti.

Edimäne käümispäiv tulõ 5. mahlakuu pääväl kell 18, alostõdas Kanepist Jõksi laululava mant.

Teedüst saa FB-lehe päält «Naiskodukaitse Põlva ringkond».

Käü Vikipeediä artiklivõistlus

Võrokeelitsen võrguentsüklopeediän Vikipeediä käü kooni 31. lehekuu pääväni artiklivõistlus «Kesk- ja Hummogu-Euruupa kevväi!».

Võistlusõga tahetas saia Vikipeediäle manõ nii artikliid ku ka kirotajit. Oodõtas vahtõit artikliid Võromaa, Kesk- ja Hummogu-Euruupa maiõ, näide kultuuri, poliitiga, ütiskunna, aoluu ja täämbäde päävä kotsilõ. Võistlust peetas kõrraga mitmõl maal ja mitmõn keelen.

Ligembät teedüst saa fiu-vro. wikipedia.org lehe päält.

Uma Pido tsihiotsmisõ päiv Harglõn

Järgmäne Uma Pido tsihiotsmisõ- ja mängõpäiv tulõ puulpäävä, 13. aprillil Harglõn.

Päävä alostus om kell 11 Harglõ maakultuurimaja man. Sääl opitas Hainsoo Meelika iistvidämisel selges ütõ Harglõ kihlkunna laulumäng ja päält tuud mindäs tsihiotsmisõ raa pääle. Lisas saava osalidsõ vahtõs märgõtamisülesandõ.

Ligembät teedüst tsihiotsmisõ- ja mängõpäivi kotsilõ saa aadrõssi umapido.ee/tsiit päält.

UL

Vahtõsõnõ muusigavideo Kõo Kusta sannankäügist

RAHMANI JAN

Põlva kandi ansambli Kõhukesed om valmis saanu vahtõsõnõ laul ja muusigavideo päälkiräga «Kõo Kusta sannankäük».

«Taa om Lindmetsa Elmari perrä löõdsalugu, millel es olõ sõnno. Kunagi sai Elmari poja Lindmetsa Harri käest küstüs, kas taal laulul omma sõna, ja sis Harri ütõl, et midägi esä hõigas sekkä küll. A nuu olli ütõsõgi lausõjupi, mis olli Harrilõ miilde jäänu. Ütskõrd trehvsimi Harri ja Pulga Jaaniga kokko ja Jaan ütõl, et mis nuu sõna sis tetä omma. Ja ütõkõrraga olliki täl sõna valmis. Tuu olõ aasta tagasi,» seletäs ansambli Kõhukesed vidäjä ja videotegemise kõrraldaja Kaha Kaido.

Kõo Kusta olõ olnu umal aol, vast nii sada aastat tagasi, Varstu kuulmeistre. Timä nimi olõ seo pilliluu päälkirän olõman ja sai ka laulusõnno sisse. «Jaan tegi säändse häste külmä ilma sõna, et viivõtõmulk om iijän ja ku sälg süüdäs, kuis tuu sannankäümise sis vällä näge,» kõnõlõs Kaha.

Ku laul Äniläse Piitre stuudio linti sai, tullõ õkva plaan video kah tetä. Tuu jaos kõnõlõ Kaha Kaido lavastaja Tagametsa Tarmoga ja ütõnkuun märgiti vällä sääne lugu, kon näädätäs õnnõ sannankäümist, bändi ega midägi muud ei olõki. Kõo Kustat kutsuti mängmä Mooste miis Needo Ülo ja ütõles võtma videomiis Nagla Lauri. Lõüti sääne sann, miä kõlväs video tegemise jaos, ja naati pääle. «Plaan olõ säändene, et teemi nalalidsõ nuka alt vanaaigõ video muudu filmi. Tan omgi vähekene Chaplini muudu pilti kipõmbas tettü ja vähäkene filmilindi efekti

KAHA KAIDO PILT

Nagla Lauri, Needo Ülo ja Tagametsa Tarmo video ülesvõtmisõ aol sanna man.

kah man, et olõs selge: taa juhtu vanal aol. Needo Ülo tekk õkva tuud, midä filmi säädjä ja kaamõramiis tahtõva. Pidi mi esiki kiildmä, et olku hää ja kakkü tuud kotust, mille peräst video Youtube'i kanalini är võidas keeldä,» kõnõlas Kaha Kaido. «Ku taa video vällä tullõ, sis edimäne asi, mis päähä lei, olõ, et taa om savvusanna sõsaridõ vastand: suidsusanna veli,» pruuv tä umma videot kuulsuisi paistõl reklaami.

Laulun ja videon om tsiipa säändsit asju, miä võiva täämbädsel aol võõra vai imeligu olla, näütõses kusõga ravitsõminõ. «A ma kõlisti Kõivupuu Marjulõ ja tä kinnit mullõ, et olõmi õigõl tiil: jah, vanastõ ravitsõdi kusõga, jah, perse om võro keeli iks perse,» kõnõlõs Kaha.

Kõhukesed om ansambli, miä tege rahvalikku muusikat ja pruuv umma kavva inämb umaloomingut ja võrokiilset teksti tuvva. Näide laulõlõ omma sõnno tennü Antoni Annika ja Pulga Jaan. Ansamb-

Pilt videost: Kõo Kusta pand sannaahjo puid.

lin mängvä Ojasaarõ Toomas, Mängli Aksel, Saarõ Ivari ja Kaha Kaido.

Vahtõsõnõ luu omma siiäni häste vasta võetu, esieränis suurõ fänni omma Kaha Kaido jutu perrä nuu võrokõsõ, kiä omma muialõ elämä lännü. Seo kevjä om ansambliin kats suurõmbat ülesastumist: Kõhukesed om simmanibänd nii Kagu-Eesti tandsupidol ku ka Umal Pido.

Tast lätt õkvatii video mano.

Perimõsehuviliidsi kutsutas kokko saama

Eesti folkloorinõvokogo kuts seo kevjä perimõsehuviliidsi umavaihlõ silmäst silmä kokko saama, et kaia üle, midä tetäs, ja ka vahtõit mõttit vällä märki. Kokkõsaamisõlõ oodõtas nii noid, kink tüü vai hobi om perimõsõga köüdet, ku ka noid, kiä perimõse tundmaõpmist viil alostasõ.

«Ku rahvakallõndri tähtpäävä, perimõsõmuusiga ja -tands, käsitüü, traditsioonilnõ söögitegemine, rahvameditsiin vai muu perimõsõga köüdet asi pand su sääne kipõmbalõ tüüle, olõt kokkõsaamisõlõ väega oodõtu,» om kutsõmisõn kirän. Kokkõsaamisõl arõtõdas Eesti folkloorinõvokogo mõ-

tõt luvva perimõskuraatoridõ võrk ja märgitäs, kuis ütõnkuun paiklikku perimõst viil inämb nättäväs tetä.

Põlva maakunna perimõsehuviliidsõ saava kokko 10. mahlakuul kell 15 Põlvan Tillu kohvikun (Jaama 52). Umast tulõkist pallõldas teedä anda 8. mahlakuu pääväs aadrõsi

taisto.uslail@rahvakultuur.ee pääle.

Võro maakunna perimõsrahvas saa kokko 15. mahlakuul kell 13 Võrol Ideekuan (Vabadusõ 12-2). Ossavõtmisõst pallõldas teedä anda meiliaadrõsi VastõseliinaRahvamaja@edu.voruväld.ee pääle.

UL

UMA PIDO

VÖROKEELINE LAULU- JA RAHVAPIDO
1. JUUNIL KL 18
PÖLVAN INDSIKURMUN
PILETI PILETILEVIN
UMAPIDO.EE

Periselt om hindäle rassõ võlssi

Nail päivil jäi silm äs jahimihhi mõtsakaamõra video, kon kahr mäng autokummiga. Video päält paistu, nigu olõs mäng kahrulõ miildünü. Umbõs samal aol kõnõldi raadion, et mõtsaeläijile miildüis maaharaot mõts ja nä tundva hinnast säääl, kon inemine om midägi «parõmbas» vai «kõrda» tennü, maru häste.

Mi võimi jo mõtõlda ja kõnõlda, et ku tahami hindäle kõkkõ taad hääd, midä ilmal meile pakku om, sis mille ei võisi tuud-samma hääd tahta eläjä ja mille mi ei võisi näile kõkkõ tuud pakku. Mõtõlda ja kõnõlda või kõkkõ, a ma usu, et kongi hindä seen tund egä inemine är, et sääne jutt om vällä märgit esihindä ärpetmises. Hindä petmine om ao joosul avitanu inemisel ello jäia, a võlssminõ om ja jääs võlssmisõs.

Võlssmisõ vahepääle võinu märki ka periselt tuust, midä ja mille mi teemi. Om keväjane kraammisõ aig ja õigõmb olõs ulf-päie mõtsa viidü autokummi säält kokko kořada ja är viia, mitte kahrulõ mängmises jättä. Tätte Jaan ütelf ildaigu telekan, et tälle paistus, et maakerä võtt ütspäiv kätte ja raputas nigu vii seest tulnu pini kõik taa jama hindä kaalast är. Täl või õigus olla.

Ku mi hinnast võlssmisõga iks edesi trõõstim, või tuu aig peris kipõstõ kätte tulla.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgo-
tas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ
nuka alt, ku hariilguilt kaema
harinu oltas.

Kes ma olõ?

Mõni aig tagasi tull mul kirotta essee teemal «Kes ma olõ?». Et periselt hindä olõmisõst parõmbalõ arvo saia, pidi kaema hindä sisse. Naksi hinnast kujotama ku ütte suurt hoonõ, kon seen um häste pallo tarri. Nimeti nuu tarõ katõdraalõs ja naksi umin sise-mäidsin tarrin ümbre käümä.

Sääne käümine um peris rassõ tegemine. Tulõ kaia tulõlõndi vai kündlega ka noid pümmem-bit nukkõ, kohe ei olõ jo kümmit aastit silmä pääle visanu. Valgusõ hiitmine umma sisemüs-te avitas peris häste üles löüdä hindä seen kunagi olnu häid ja halvõ mõttit. Hää mõttõ soovita ma hindäle jättä, a halvõ mõttit tulõ minnä laskõ, noidõga ei olõ midägi pääle naada.

Läbi hindä sisse kaemisõ sai mullõ hulga selgembäs, kes ma olõ, ja selgembäs sai tuu kah, et egä inemise mõttõmaailm um esimuudu, timä uma maailm.

Olõ uman elon huvvi tundnu esi uskõ vasta, lugõnu piiblit ja koraani, nii budismi-, hinduismi-ku ka muid usuteemaliidsi raamatit. Hindä olõmisõ pääle märgõtõn tull miilde lõik Moosesõ edimädsõst raama-

tust, kon Mooses sais palava puhma man ja küsüs puhma käest: jummal, ku sa olõt olõman, üttele, kes sa olõt? Mooses sai jumala käest vastussõs: ma olõ tuu, kes ma olõ.

Es mõista makki uman esseen midägi targõmbat üteldä, ku et olõgi tuu, kes ma olõ, miildügu tuu tõisilõ vai ei. Nii nigu maailman ei sata kunagi alla kattõ täpselt samasugumast lumõkibõnat, ei olõ ilman ka kattõ ütõsugust inemist. Seo, midä ma tan kõnõldõ, um mu uma ilm, miä ei piä kokko minemä tõisi mu ümbre olõvidõ inemiisi maailmuga.

Kõik mi olõmi tulnu siiä ilma saama ummi kogõmuusi ja opitunnõ. Soovita võtta vahepääl aigu hindä jaos, võtta tuusama tulõlõnt kätte ja minnä kaia, mis hindä seen um. Uskõ mu juttu, maailm mi ümbre lätt tollõ pääle pallo parõmbas ja peräle jõud arvosaaminõ, et seo elo um inneolõmalda läbi-elamine, midä ei olõ mõtõt är kuluta egäsugusõ tühä-tähä, vingumise, virisemise ja kellegi vihkamisõ pääle. Elo um kõgõ tuu jaos pallo lühkene. Rõõmu tulõ tunda egäst pääväst, mis meile tan ilman antu um.

Tsukrumassujutt tulõtas miilde stagnaigu, ku es olõ saia kohvi ja suitsuvorsti ja kõnõldi, ku kahjuliku nuu omma

Om sis limmunaat pääsüüdläne?

Ei saa külh üldä, et mi aig põra ikäv om. Ku muud uudist ei tulõ, sis mõni vahtnõ mass mõtõldas õks vällä ja sis nõsõs tuu ümbre tüllü ja tolmu mitma kandi päält.

Ku mõni muu säänest sorti plaan võtõ ennegi olgõ kehitämä vai kässi laiutama, sis tsukru- vai limmunaadimass pand pää mitman suunan tüüle. Et mea taa nüüd om, kas vahtnõ nipp raha inemiisi käest kokku korjada vai pästetäs niimuudu periselt mõni lats vai suur inemine üleaurustõst ihurasvast? No et nakaski taal rahast halõ, juugi limmunaadi asõmal pallast vett ja om jo mõnõ kuu peräst nii kõhna, et peat kats kõrda kaema, enne ku näet.

Et limmunaat ei olõ tervüsele hää, ku iiba juut, nigu ka mitma muu söõgi vai joogiga om, tuu om teedä. Tulõ esiki miilde, et latsõn ütli kotun vahel irvitõn tõnõtsõlõ, ku mõni süük maru hää sai ja kiäki süümist lõpõta is talda, et kas sa ei tiia, et liigsüümine ja -juumine omma piibli järgi kõkkõ suurõmba patu.

A mu meelet tulõtas taa täämbädsõ ao tsukrujutt mõnõ kotsi päält miilde stagnaigu, eriti viimast paarikümmend aastat, ku poodin es olõ kohvi ja suitsuvorsti, perästpoolõ õigõdõ külh mitte medägi. Sis kõnõli ja kiruti mi söõgiasjatundja, ku kahjulik om kohvi ja ku hirmudu eluõhtlik suitsuvorsti. Nii olõ asi seeni, ku nuu kauba mitu kõrd kõgõba hinnaga puuti tagasi tullü. Sis olõ vähämbält kohvi tarku päie jutu järgi egätele pea hädävajalik.

NÕLVAKU KAIE,
märgutaja Mõnistõst

Aga taa tsukruasi. Loi ildaigu Tervise Arengu Instituudi süümise- ja liikmiseeksperdi Pitsi Tagli juttu ja es mõista enämb medägi üldä. Muiduki käü meil nüüd elu Euruupa toiduohutusammati säädmist müüdä ja nii tulõ vällä, et ku mi kõrgõbalt puult vällä üt jutu järgi tiimigi, sis omma saadanast vääga pallu söõgi ja joogi, konh om määnestki sorti tsukurd. Hoitku mi hennest muu hulgan ka vahtrasiirupi ja mahlasirupi iist! Üts hoiatus, mea miilde jäi, et nädäliin võit juua üte klaasi mahla! Vitamiine ja mineraalõ säääl külh ollõv, aga mitte nii pallu, et tuuperäst mass säänest kraami juua. Mul tull tuu jutu pääle pähä, et õigõ muiduki, aptee-geen om naid tabletipurkõ, kost vajaligu ainõ ja hää tervüse reklaami järgi maailmatu laabsalt kätte saat, mitma riuli täüs. Ja hind om kõva!

Ku esi smuutit tiit, sis ollõv kõõgivilõ ja marja paremba,

aga puuvillä ja jo vähä kahtlasõ. Ja määntsegi hinna iist ei tohe sinna panda manu piimä ega jogurtit, ennegi vett!

No olkõ no kui om, aga ei jätä naide juttõ peräst vast kiäki iäkappi korjat vahtramahla joomalda ja keldrist hõragumaha pudõliid ka vällä ei viska. Tetäs õks morssi henele ja külälisile. Süvvas apteegitablette asõmal kurõmarju ja astõlpajumarju. Ja pandas kohvi ja tii sisse nii hullu asja nigu mett.

Minkperäst külh nii pallu inemise maailmadu paksus lätvã? Kas tuuperäst, et söövã mõnõ haigusõ vasta tablette, mea tõsõ hädä ütõn toova, mille vasta jäl tõist ruuhe tulõ tarvita ja nii edesi? Vai om hädä söõgen, konh om egäsugusõid E-sid ja muud kraami? Vai joova ega päivi podõli limmunaati? Kiä taaõ küsimusõlõ ütõskõrd õigõ vastusõ and, om külh suurt preemiãt ja au väärt!

Kiri Taimaalt

Vaihtusõpilanõ
JÜVÄ HELLÄ
and teedä, kuis
lätt kavvõn
Taimaal.

Maailm muutus kodos

Ja nakkaski seo hull vaihtus-aastak tassakõistõ lõpulõ joudma! Opilasvaihtusõprogrammil YFU om ütõs torrõ hõikamislausõ: «Muuda maailm hindä kodos!» Nafakas mõtõlda, a taa kümme kuud mu elost, minka ma olõ võimalusõ saanu siin Taih müüdä saata, om muutnu mi silmäpaarilõ seo maailma nii pallu väikumbas. Mu arvosaaminõ tuust, et inemise ja kotusõ olõ-õi tõnõ-tõsõst nii väega tõistmuudu ja et näil omma seoh eloh küländ ütõsugusõ püüdumise, om kasunu sama pallo suurõmbas. Jah, maailm omgi nüüd mu kodo. Taa tsillõkõnõ keräkene om kõiki ummi immeperätside paikoga mullõ vallalõ.

Või arvada, et kõik tiidmise saa läbi ekraani vai raamadõ selges õppi, a niikavva, ku periselt ei olõ uma iho ja silmi-ga ello nännü ja tundnu, jääs suur osa kätte saamalda, nigu

määntsegi undsõloori taadõ kãkitüs. Sääntseh tõõsõh kultuuriruumih elãmisen om seen iks umbõlõ suur vägi, miä herãtãs tahtmisõ taast maailmast viil rohkõmb arvo saia ja viil rohkõmb näta uma silmäga taad ilmaillo, miä luudusõh ni inemiisih elãs.

Mu jaos om nüüd aig tõm-mada seo elõjao otsa kokko nii mõttõh ku meeleh. Pallo om, midä siist hindäga ütõh võtta, ja ma tunnõ, et olõ nii mõnõhki mõttõh sisemädsõst kasunu ja targõmbas saanu.

Joba mõnõ nädäli peräst hingã ma viimãdsõ sõõmu Tai ummamuudu ja mu kihãle nii umatsõs saanut troopilist õhku. Astu linnugi pääle ja maandu pia mi kodomaal, et Eesti õhk saanu kõgõh umah ilõh mu kihã sisse jäl pesã tetã, juuskõ läbi mi veretsõõri egã mu ihorakuni ja mu sääme kõgõ sügãvãmbã sopini vällä.

Midã aig edesi, tuud rohkõmb joud mullõ perãle arvosaaminõ, et Tai om iks ütõs esierãldiselt hull valik vaihtus-aastaga jaos. A ka kõgõ rohkõmb ummamuudu ja Euruupa kultuuriruumist tulõva noorõ jaos kõgõ rasõhõmpa harinõtava ja mõistõtava maa elo ja kombõ om võimalik peris häste hindã umas tetã ja hinnast siin kodotsõhe ja seo maa ravaga ütõitse tunda.

Ku ma pallidõ jalgoga läbi tsungli kõndsõ ni eelevaldi

Eelevaldi sãlãh üle mãki.

sãlãh üle mãki sõidi, tundsõ määnestki seletãmãldã vägevãt tunnõ, et külh seo elo iks viskas tii pääle egãsugumãidsi imelikõ võimaluisi, ja midã meil tetã tulõ, om lihtsãhe elolõ jah ütõldã ja suurõ seigeluse saavaki pääle naada. Elo omgi jo ütõs suur seigelüs, midã egãüts sis ummamuudu läbi seikles. Olõ õnnõlik, et mu seigelüs om mu Taini vällä toonu, seod meeletüst, minka ma hindãle kõrrãldi, jää ma külh elo lõpuni mãlehtãmã!

Tennã väega!

Pulga Jaani mõtõlus

Kelle uma om eesti miis?

Imelik õkvalt nii küssü. Perisorjus kaotõdi umbõs 160 aastat tagasi, tuuga pidi asi nigu selges saama. Aga... ku õigõ kõrrãldasi rahvaküsõtluse: kas eesti miis om a) valitsusõ uma, b) tollõ mehe naasõ uma? Kiä julgus pakku tulõmust?

Tegelõkult om asi är ütõldü joba Vietnami sõa aigsõn protestilaulun: «Willi, mina ei anna pennigi sangari eest / Willi, minul on vaja kodu ja lapsi ja meest.» Geniaalnõ laul ja pääleki ilusa viisiga. Ütsiku naasõ võiva jo vasta vaielda: kellele taad jobu vaia, võtkõ paremb sõavãkke. Mehe miinustõ siãn loetas üles pia kõik tegevusõ. Kõik, pääle üte. Aga elu om sääne ollu joba väega ammutsõst aost.

Enãmbjagu mehi iks täüt-vã kohust, mia elu näile pääle pand. Ja ütõs meeste pääle pant kohustus om sõavãeteenistüs. Nii om ollu tsaare ja keisride aost siiãmaalõ. Aga... sõavãeteenistüsõn miis jo uma naisõ kõrrãldustõlõ ei allu, jãrelõkult om riik säetü korõmbas ku naanõ. Kas tuu om õiglanõ?

Ku viimãne hädã kãen, sis vast nigu omgi, aga kost tuu viimãne hädã mii huuvi võõrüs? Lahingõidega tuuas. Kiã vastutas, et noid lahingõid ei tulõssi? Valitsus. Nii et kui lahingu siski pääle presvã, om valitsus uma tegemãdã tüü sokutanu naistõ kaala.

Naasõ võiva sõa algusõn küll väega sõaka olla ja vainlast sõimada (ãhvãrdã), aga mõnõ kuu peräst nakkas reaalsus perãle jõudma. Olkõ süüidü kiã taht, majandus käü alla. Mõnõ jääse koguni umast majast (korterist jne) ilma, kõnõlõmada eludõst. Ja sis rõõgãtã kõgõ julgõmp: «Mille nimel mii taad kõkkõ vällä piat kannatama?» Ja sis või selguda, et nimekiri «Mille nimel?» om väega lühkü. Pããleki om säääl suur jagu asju, ilma milletã võit läbi saia. Kodu ja latsi ja miist säääl ilmselt ei olõ.

Asjanda actas sõtu üte vai tõsõ valitsõja kaala. Tuu võisõ vanast jo nii olla, aga siinkõtsil tasus miilde tulõta Einar Laigna ütõlõst, et kui miski om uma ao ärã elãnu, sis tã vaos kokku esihindãst, kaemalda tuu pääle, kui pallu tã vasta võidõldas.

Jah, kiã kõik es püüã Vinnemaad är valluta ja kommunistile lõppu tetã. Lõpus sattõ asi õks kokku «sisemãidsi viku» tõttu.

Praegust om nii Vinnemaal kui Ukrainan umbõs 100 000 naist, kiã küsüse: mille nimel?

PULGA JAANI

Türgümaal peränduskultuurist märgotaman

LAUBE KADRI

Joba paar aastakka käü Eesti, Türgü, Itaalia ja Poola nuuriga toimõndajidõ kuuntüüprojekt CoolTour, kon ütenukun märgitäs vällä, kuis nii noorõ ku ka oppaja, kultuuri- ja nuuritüütäjä saanu ummi tegemiisi man parõmbalõ umma paiklikku perändit pruuki. Minevä kuu keskpaigan oll projektiga köüdetüide opireis Türgümaalõ, kon saimi tsipa tutvambas säälside ütüsüga.

Erasmus+ rahastu tugõmisõl sündinü kuuntüüprojekt sääd kokko tüüriistu, mi avitasõ paiklikku perändit noorilõ selgembäs ja põnvambas tetä. Näütüses omma ütüse tüüga valmis saaman käümätõmbamiskaardi, juhendi nuurikohvigu pidämises, teemaõdagidõ ja esimuudu mänge seletüse. Türgümaal om alostõt programmi, kon noorõ saava minnä mitmõ muusõumi mano priitahtligus, ja säält omma ka edimädse noorõ joba ammõtligult muusõum-mõ mano tüüle saanu. Olõmi nuuri intervjuirnu, tennü küsütüisi ja kořanu pilte tegemise mõttit. Egän riigin omma olnu opikäuigi ja koolitusõ, kon saias ütüsü kultuuri- ja nuuritüü-ütüsüsi tüüga tutväs.

Eestin om nuuritüü päälnätä häste kõrraldõt – meil opatas vällä nemisi, kiä nuuriga toimõndasõ. Mu hindä murõ om tuu, et ku nuur tulõ ülükoolist ja nakkas hindäst mõni aastak noorõmbidõga tüüle, sis ku pallo tiid tä umakandi perimuskultuurist ja kas tä mõist tuud noorilõ edesi anda. Ku nuuritüütäjä om huvi umakultuuri vasta, või luuta, et tä and ummi tiidmiisi edesi. A sakõstõ om pilt sääne, niigu olõ kuulndu mõnõn tõsõn riigin nuuri käest päält opireisi: «Aiteh, sai nii pallo ka hindä kodukandi kotsilõ teedä.» Reisu pääll om aigu kõnõlda ja tiidmiisi edesi anda. Häa om ka võimalus hindä kodopaiga tegemiisi, uskmiisi ja kombit tõisi maiõ ummiga võrrõlda.

Mi puult omma perämäd-sel aol CoolTouri projektin sisu puult trehvänü iist võtma Saarõ Hipp ja Toropi Heli. Tarto Ülükooli aolududõng Saarõ Hipp om Uma Lehe lugõja jaos tutvã, nuur ja julgõ

iistkõnõlõja, tege ilma Tiktokin – näütäs säält võro kiilt ja kultuuri, kirotas ja kõrraldas kõik aig midägi. Opikäuigi omma timäga saanu tõsõ kvaliteedi: Hipp mõist egäst sambajupist ja aolusündmüsesst helkävide silmiga kõnõlda.

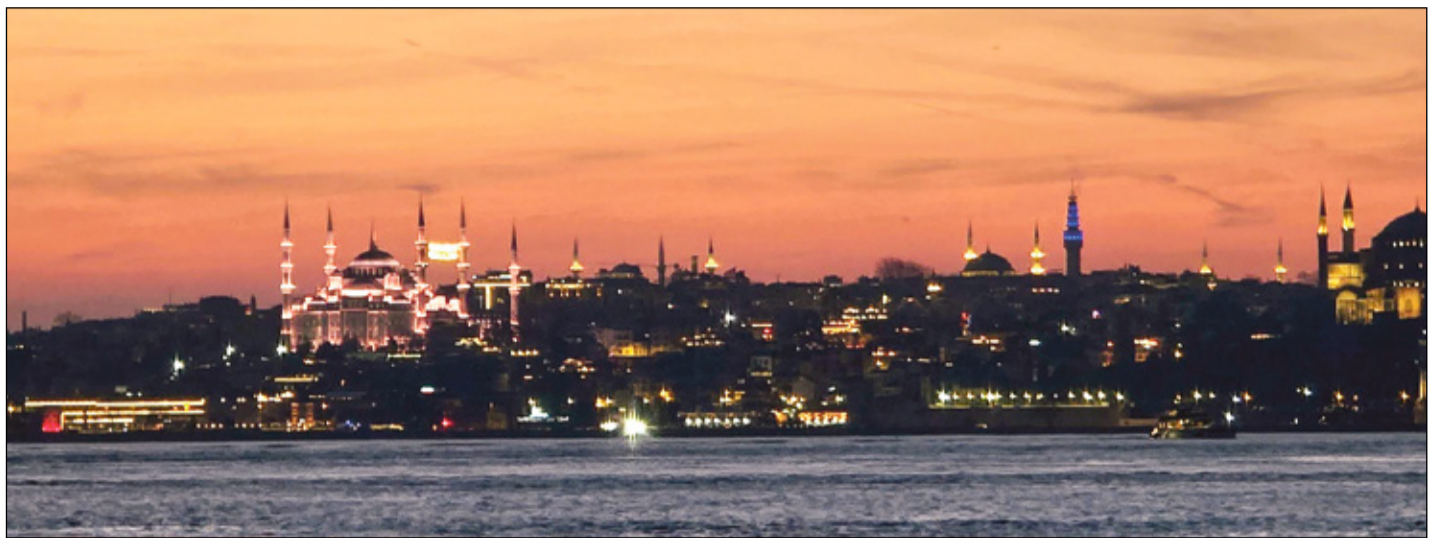
Tõnõ, kiä tiid kõkkõ käsi-tüüst, mõist Läänemaa ja Võromaa kombiid, and noid nii hindä latsilõ ku Mõnistõ kooli latsilõ oppajana edesi, om Toropi Heli. Säänside seldsilidüsi käest om pallo oppi ja egä reis om meil hulga arotamist alatõn lambatapmisõst, pühhi pidämisesst kooni pulmakombidõ ja rõividõ kandmisoni vällä. Vaihõpääll oppami ütstõsõlõ mõnõ laulujupi vai tandsusammu – egä projektikokkosaamisõ ütõ osa om ka tuu, et piät tõisilõ umma kultuuri näütämä.

Pildi seo jutu man kõnõlõsõ mi viimätsest opireisist Türgümaalõ, kon nädäli joosul saimi nuhuta väikut ossa ütüsüisist, kiä toimõndasõ perimuskultuuri ja nuuriga. Umavalitsuisi rahaga nuuritüüd tegeviid ütüsüsi säält ei olõ, kõik omma mittetulundusühingu ja otsva esi tugõjit, kirotasõ projektõ.

Lisas kaimi Türgümaa kõgõ suurõmbat kultuurikeskust, kon om oopõrisaalin 2000 istmiskotust ja piledi masva 10 eurot. Tuu ei olõ väiku summa, ku oppaja tiin veidü päält 500 euro kuun. Kaemist ja kullõmist oll pallo: pühäkuu (mošee), uulidsakultuur ja -muusiga, ramadaan, mitmõsugumadsõ muusõumi, kauplõmisõkkultuur.

Türgün oll valimiisiaig ja tuuperäst oll kõik uulidsa täüs poliitikidõ pilte. Olli lipuketi, suurõ lipu, minkast bussi läbi kihoti, lisas suurõmba ja vähämba bussi, kost lasti väega kõvastõ türgikeelist muusikat ja kost päält sai viil kõrd ka mi jaos joba tutväs saanuid poliitikidõ nägosid nätä.

Ku võrokõnõ saa teedä, et naabusõn om sann, tulõ-i tuud tälle mitu kõrda üldä. Ütel hummogul heräsimi varra. Kell 7 ollimi paikligu sanna hammami ussõ takan ja kuigi edimält es tiia, kuimuudu säält toimõnda – sannanaanõ kõnõlõ õnnõ paiklikku kiilt ja sanna lae pääll oll 150 aasta mõskmisõst tulnu esieräliselt haisva kiht –, sõs pääle mõsunaasõ tettüt tasomist ja mõskmist oll olõminõ viil mitu päivä häa kerge. Üts poola tütrik es usu, et mustusõrulli tä hindä pääll peri olli, arvasõ, et mõsunaanõ om kinda mäandsegi haisva olusõga kokko määrnü.

Istanbuli liina Euroopa puul üüse. Paistusõ ilmakeulsa pühäkuu, kural Sinine mošee ja häädkätt Hagia Sophia.

Nelä riigi noorõ ja nuuritüütäjä, mi vastavõtja, Istanbuli kultuuri ja spordi ütüsü IKOS tarõn CoolTouri plakatiiga posiirmän.

Võro kaalkirävide veli mänguasamusõumi iin.

Häa sõbõr ja vastavõtja Burak oppas meile, kuimuudu tulõ sisse astu islamiusu pühäkotta mošeede.

Väiku oliivivalik turu pääll.

Lämmä õhuga sann hammam.

Keväjähäitsme kesk urbõkuud.

Ku kiäki Türgümaalõ trehväs, sõs mi soovitus om otsi üles sääne sann, kon käävã ka kotusõ-päälidse inemise. Säält saa nätä peris kultuuri ja peris paiklikku rahvast, ka rahha ei küstã pallo. Türgümaa inemise jäivã miilde ku väega lahkõ rahvas, kinkal om aigu suidsu kõrvälõ tiid juuva ja ilmaasju arotã. Arvada õkva tuuperäst es näe mi üttegi kuõra olõkõiga kotusõ-päälist inemist.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendüsest.

Pähn

Seod nimme kand Eestin 260 inemist. Panti taa katõntõist-kümnen Võromaa mõisan ja mitte kongi maial.

1809. aastagal panti Pähn mitmalõ perrele Põlgastõ mõisan Kanepin, muu hulgan Tõl-

li (Telli) talun. Taheva mõisan Harglõn panti seo nimi Lauri talust peri rahvalõ, hingelugõmistõ kirutõdi Pechm. Saru mõisa Andrusõlõ panti Pächm. Põlva kihlkunnan oll suurõmb nime saajidõ hulka Väimälä mõisan, hingelugõmistõ kirutõdi säält kah m-iga Pähm. Väimälä Raistõ külä Pähnä elli 1826 muu hulgan Hindo talun ja elässe õkva piirinaabri Tsiarõbo talun täämbädseni. Üts Pähnä nime saanu pere oll ka Tilsõ mõisast. Rõugõ kihlkunnan olli

Pähnä nime saaja peri viiest mõisast: Pindi, Vahtsõ-Nursi, Sännä, Viitinä ja Rogosi. Sännän nime saaja ellivã Kurvitsal, Nursi uma Nilbõ külä Väsilõ talun. Viitinän olli nä peri Mõõlult, a ellivã 1826 Jugul. Kuvvõs kotus Rõugõn oll Vahtsõ-Kasaritsa, kon panti kah Pähn, hingelugõmistõ kirutõdi küll Paech [päh], a tuu nimi es lääki edesi, kuuli varsti vällä.

Vahtsõliina kihlkunnan panti Pähn Orava mõisa Haankasõ ja Kliima külän.

Räpinä kihlkunnan elli kah joba terve 19. aastagasaa joosul Pähnä-nimeliidsi, a paistus, et nä omma Põlgastõst tulnu Tõlli Jaani Juhani ehk Pähnä Juhani perratulõja.

Sõmmõrpalu mõisan Urvastõn panti priinimi Pähna, hingelugõmisõn 1834 Pähnä. Nimel Pähna om no 20 kandjat ja seod nimme oll ildaaigu ka Sõmmõrpalun alalõ. Osa nime kandjist näütüses Hiiumaal võiva olla ka ümbre muutunu nime Pähn perijã.

Ütengi paigan, kon Pähn

priinimes panti, olõ-i kirän varatsõmbat lisanimme samast sõnast. Tuuperäst tulõ üteldä, et puunimetüs pähn oll priinimes populaarnõ. Pühã puu jo õks. Taad sõnna tunti õnnõ Võrumaal, Lõuna-Tartumaal ja Helmen. Sõnna lõhmus tunti laembalt, sõnna pärn om põhãesti keele uma. Meil nimmati taad puud pähnäs tüüpilidselt sõs, ku puu oll vana, säält inämb niist viisõ jaos kaku saa es, a sai pähnähäiermit. «Noorõst pääst oll lõhmus, vanast pääst pähn,» om üteld Vahtsõliinan.

Lõunaesti sõna niids : niidse om kah eriline, kõikin muin õdagumeresoomõ keelin om niin vai niini, esiki udmurdi ja komi keele pruukva meile tävveste arvu saia sõnna nin-pu.

Perekunnanimme Pähn võeti ka 1921. aastagal Petserimaal, ütõ kõrd Lobotka ja kats kõrda Petseri vallon. Eestistämisel võeti taad Miiksi vallon, vannu nimmi Kunman ja Täll asõmalõ. Taheva vallon, kon kah Pähn joba olõman oll, võeti üte kõrda Pähn Petersoni asõmalõ.

SAARÕ EVAR

Nafasoonõ läbipruumminõ

ÕKVA MARGIT

Elli mõnda aigo kodokotsist kavvõmbal. Suvõl olli koton käümän ja lätsi vanalõ naabrinasõlõ, kinka häste läbi saimi, kah küllä. Ellimi jo ütten majan. A tuud ma es tiia, et tälle olf vahepääl üts silmārõõm tekkünü.

Tuu silmārõõm trehväs täl küläh olõma ja ma sai kipõlt arvo, et tuu es olõ häste valitu aig küllä minnä. Naabrinaanõ tutvusf silmārõõmulõ minno ja minolõ tedä. Vaih-timi viil paar sündsät sõnna ja ma tulli är, et külh peräst trehvämi ja lobrotami juttu.

Päiv läts. Õdagu isti ma väläh majausõ kõrval pingi pääl. Veitü ao peräst kuuli, ku naabrinaanõ tullf uma silmārõõmuga trepist alla ja kõnõliva umavaihõl. Teemas olf lihaküdsämine aiamaal. Miis küsse, kost tulõalostust saa. Naanõ ütelf, et vet puukuurist tulõ võtta.

Kalidori nukah saisõ vana luvvakands. Miis näkk tuud ja näüdäs käega, et no vot seo võtamigi tulõalostusõs, et seo kääse väega häste. Sis näkk tä minno säääl ussõ kõrval istman, nooguf ilmatuma lukupidäväle ja ütelf: «Oi, andkõ andis, ma es tiia, et ti

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

uma söidumassina taaha olõti parknu.»

Ma es mõista tuu pääle muud tetä ku kulmõ kergütä. Julgõ miis, mõtli ma, kontvõõralõ naistõrahvalõ midägi säänest üldä. Naabrinaanõ olf kah ähmi täüs. Mehel hindäl olf

nägo lajan naarun. Ma vahtsõ kah tälle otsa ja naar tükse vägüsi pääle. Häa nali olf jo!

Mitu aigu ildampa sai naabrinasõ käest teedä, et tuul mehel ollõvgi sääne ummamuudu viis inemii-si nafasuunt proomilõ panda

ja mitu vanna tutvat ollõv säänsidõ ütlemiisi pääle iks väega är pahanu. A nuu, kes katsõ läbi teevä, omma sama häste ku igävädse sõbra. Mi külh viimätsel aol harva trehvämi, a ku trehvämi, sis saa iks lõmpsjuttu aetus.

Aprillinali

Ellimi maal. Meil olf väikokõnõ majakõnõ, kohe mahtu nii inemise ku eläjä. Egälütelf iks uma ruum, a muido olf kõik käe-jala man.

Päiv tsilguuf jo kaartõviiri, kohe ilmahtuma pikä iätsilga kasvi. Mi sõsaraga tõimi noid tarrõ ja laksõmi. Ollegi joba urbõkuu viimäne päiv.

Esä säädse hinnäst sõbra sünnüpääväle minekis. Sälgä pandsõ kruudilidsõ triiksärgi ja jalga kalifeepüksi. Nuu olli säändse püksi, et ülevälit laga ja seere lätsi kitsas. Ümbre jala mähkse pehme villadsõ jalaräti. Ma iks kõgõ mõtli, kuis esä naid rätte mõist nii mähki, et nä hõördma ei nakka. Noidõ otsa tõmmaas kirsavoi, kohe hää kitsit siiri toppi.

Särgi pääle käve viil puhvika, mis olle nigu vatti täüs ja väega lämmi.

Esä läts minemä ja lubasi imäle, et tä tulõ iks üüses kodo. Ku mi sõsaraga magama lätsimi, jäi imä raamatut lugõma ja essä uutma. Hummoku üles tullõn es olõ viil esä kodo tulnu. Imäle tuu muidoki es miildü, et esä hinnäst üüses sünnüpääväle onõh.

Et olf edimäne mahlakuu, sis tullf imäl hää mõtõ esäle tagasi tetä.

Väläussõ man olf vafoalonõ, kon lehmähainu hoiti. Imä käkse sinnä hainu sisse üte vana kaska nii, et õnnõ alomanõ viir välä paistu, ja kaska veere ala tsusas vana vildi.

Lõunas tullegi esä kodo. Mi ussõ pääle kaema, mis saa. Esä silmäs toda hainu sehen maga-

vat miist ja läts väega kuvas. Ütelf imäle: «Ma olõ üte üü kotost är ja sul joba armukõnõ asõmõl.» Võtsõ sis jalast kinni ja sikuf, a peio jäie õnnõ tühi vilt.

Mi hõigimi «april» ja naarimi kõvva.

Esä olf viil tükki aigu pahanu. A peräst heldü är ja naarsõ esi kah. Ütelf, et säänest hullu aprilinalla ei olõ tälle viil kunagi tettü. Läts kõrras välä ja tullf ilosidõ urvauti-ossõga tarrõ tagasi. Sis läts imä mano, kallist kõvva, and ossa ja pallõf andis.

URMI AILI

Piitrüs-bussijuht

Seo lugu juhtu minevä aastata 6. urbõkuu pääväl. Tahtsõ imäpuulsõ vanaimä surma-

aastapäävä puhul kõrra Verska kalmuaiah kävvü. Olli õkva hummogudsõ Sabõrna-Põlva bussiga maa-kunnakeskustõ jõudnu. Astsõ tõsõ bussi pääle, mis pidi minno üle Rāpinä Verskahe viimä, ku näie bussiroolih tutvat nalahambast juhti. Tiidse jo varrabast, et timäga või võro ni seto keeleh kah kõnõlda. Lätsi viimätsenä pääle ja küsse umah keeleh: «Verskahe pallõsi.» Bussi-vidosnik vasta: «Mes sennä?». Ja ma jälki: «Kalmistulõ.» Ni lõvvapoolik mullõ: «Varra viil! Inne piät siin ilman viil vaiva nägemäl!»

Tuu pääle naas bussitäüs rahvast kõvastõ naarma, sohvri ja ma kah.

HOOBI INDREK

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Puudumisõ paprõ

Seo lugu juhtu minevä aastasa keskpaigan. Mu imä olf koolitiinjä. Ku lats haigusõ peräst koolist kodo jäi, pidi vanõmb kinnütüspaprõ kiroutama. Noid kirotdõ hulga, selle et tuul aol liiku pallo haiguisi.

Üts kevväi andsõ oppaja imäle suurõ kaustatävve vana puudumisaprit ja kässe nuu kooliahon är palota. Latsõ, kelle kotsilõ nuu käve, olli joba kooli lõpõtanu. Imä kai, et ei nakka noid kooliahjo viskama ja tõi paprõ meile kodo.

Loimi sõsaraga sis koton kinnütüisi. Inämbüisi olli nuu väega igävä: latsõl kõrv haigõ

vai pää valuf. Säändse paprõ es ütelf meile midägi. Mõni olf kirotanu pikält ja hoobis millestki muust, a nuu es vii kah kohegi. Üts asi naas külh silmä: mitmõl latsõvanõmbal es olõ õigõkiri väega hää.

Nii saigi mi tähelepandmisõ paprõ, kohe latsõvanõmb olf kirotanu, et latsõl om «zitt vetel». Arotimi tuud sõsaraga pikembält. Ma, nõnatark, ütli, et «vetel» tähendäs viikogodõ pääl. A sõsar, kuigi olf must tsipa noorõmb, tundsõ ello parõmbalõ. Tä uursõ ja uursõ tuud paprõd ja kostsõ: «Seo latsõvanõmb om saksa tähe selges opnu.»

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Pallõ, sõs andas

Ma kuuli radiost, et näläl tagasi suurõl neläpääväl loeti üle Eestimaa issameiet. Timahava saa 500 aastat tuust, ku issameie palvõ edimäst kõrda eesti keeleh üles kirotdõ. Ütidse palvõ lugõmisõga kutsuti inemii mõtlõma rohkõmb Eestimaal rahu hoitmisõ pääle.

Kiä ei usu, et jummal saa avita, sõs täämbä säidsekümend

MUDA MARI

Kuuluda!

Müvvä mahhet **hernest**, kõlbas ka siimnes. Kõgõ vähämb ports 50 killo. Tel 562 1374.

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli jooksul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee

vai postiga:

Uma Leht,

Tartu 48,

65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas välä võrokeelitsit väläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: METSIS, KADAKAS, NISU.

Avvohinna saa HEINMETSÄ HUGO (12) Häätaro küläst.

Täüdä' är' seo keväjä bingo. Mõtlõ' õnnõ viimädse nädäli pääle. Ku saat bingon üte ria kokko üllest alla, kuralt puult hääle vai liuhka, sõs vastussõs saada' meile tuust pilt (foto vai aolehe välälõigõ').

OLÕ NÄNNÜ KULDNOKKA	SINININN HÄITSES	PAIUL OMMA URBA'	OLÕ NÄNNÜ KIRIVÄT LIBLIKUT	TALVÕSIBULA PÄÄ' OMMA' VÄLÄN
LEPÄ URBA' TOLMASÕ'	OLÕ NÄNNÜ KARIKSIINT	OLÕ KUULNU SUUKURGÕ	ÄMMÄLEHT HÄITSES	JÕGI OM ÜLE VEERE TULNU
PÄIV PAISTUS LÄMMÄHE	OLÕ KUULNU LÕOKÕIST	OLÕ NÄNNÜ KÕLLAST LIBLIKUT	TOOMÕL OMMA' LEHE'	KUNNA-KAPSTAS HÄITSES
LÄMMIND OM OLNÜ ÜLE 10°C	KÕOL OMMA' LEHE'	KRUUKUS HÄITSES	OLÕ NÄNNÜ KIIVITÄJÄT	TRAKTORI' TÜÜTÄSE' NURMÕ PÄÄL
LUMÕKELLÄ' HÄITSESE'	KÕOL MAHL JUUSK	LAHUTAS PUID	MÕNI KAND LÜHÜKEISI PÜKSE	OLÕ NÄNNÜ TOONIKURGÕ

Telli Uma Leht!

Telli saa:
tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.